

**СУЧАСНІ
РЕЦЕПЦІЇ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
2 – 4 грудня 2022

Полтава

Література

1. Гаврилюк Н. Образ Григорія Сковороди в поетичних інтерпретаціях Павла Тичини і Василя Стуса. *Слово і Час*. К., 2022. № 5 (725). С. 55–75.
2. Пелешенко Н. Рецепція творчості Г. Сковороди в українській літературі 1920-1940-х років. *Наукові записки Києво-Могилянської академії*. Серія Філологія. К., 1999. Т. 17. С. 61–67.
3. Празька літературна школа : Ліричні та епічні твори / Упорядкування і передмова В. Просалової. Донецьк : Східний видавничий дім, 2008. 280 с.
4. Просалова В. А. Текст у світі текстів Празької літературної школи. Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. 344 с.
5. Радзієвський В. Специфіка сюжетотворення малої прози Леоніда Мосендза. *Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі*. Збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Фірма Планер», 2014. Вип. 3. С. 220–230.
6. Ушкалов Л. Павло Тичина та світ українського Бароко (про поему-симфонію «Сковорода»). *Есеї про українське бароко*. Київ: Факт, 2006. С. 238–254.

УДК 82–1.930.1

АНТИЧНА СПАДЩИНА В БАЙКАРСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Юлія Різник

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*

Вивчення давньоукраїнської літератури в контексті основоположних для європейської культури античних традицій сприяє висвітленню важливих особливостей і загальних закономірностей її розвитку. Студіювання проблеми впливу класичної літератури на творчість і естетико-філософські погляди видатного українського поета та мислителя XVIII ст. Григорія Савовича Сковороди (1722–1794) дозволяє не тільки простежити шляхи рецепції митцем естетичних надбань греко-римського письменства, але й з'ясувати специфіку його функціонування на вітчизняних теренах [4].

Ще за життя Г. Сковороду називали «українським Горацієм» і «українським Сократом», бо саме завдяки йому в Україні значно розвинулися педагогіка, література і філософія. Усьому цьому філософ приділяв багато уваги у своїх творах, в яких оспівував прагнення співвітчизників до волі і щастя, працьовитих людей, висміював панів за знуцання з народу і за їх «патріотизм». Г. Сковорода був впевнений, що найвищою цінністю є людина та її воля.

Письменник підніс і розвинув далі ідею «пізнавати самого себе», яка була висунута ще Платоном і Сократом за п'ятсот років до нашої ери. Г. Сковорода настоював на тому, що для того, щоб усвідомити свої фізичні і розумові здібності, закладені в кожну людину самою природою, їй потрібно себе пізнати. Це дозволить обрати найбільш відповідний рід трудової діяльності – «сродну працю». При цьому трудитися треба так, щоб не тільки забезпечити свої потреби, а й приносити користь суспільству. А щасливою людину зробить сам процес «сродної праці» разом з усвідомленням того, що результати цієї праці високоякісні, корисні собі і суспільству.

Свої філософські твори, серед яких притчі і байки, Г. Сковорода старався писати так, щоб вони були добре зрозумілими не тільки освіченим верствам населення, а й простим людям, причому, особливо їм. Щоб ці твори змушували замислюватися над різноманітними явищами життя, вчили думати і будили свідомість людей [3].

Упродовж ХХ ст. байкарський доробок Г. Сковороди розглядався під різними кутами зору: у площині розкриття його суто сатиричної складової із фокусом на мотивах відтворення моралі і звичаїв катеринінської епохи, з позицій філософської проблематики та у його зв'язку з джерелами народної мудрості – приповідками, піснями, розповідями, думами. Дослідники не применшували ролі античної, насамперед, езопівської традиції розвитку сюжетних колізій в цих байках, але фіксували її лише на рівні констатації як факту [1, с. 63].

Свою видатну збірку байок під назвою «Байки харківські» Г. Сковорода написав у період з 1769 по 1774 рік, коли залишив свою педагогічну діяльність і жив у різних селах неподалік від Харкова. У збірку увійшло 30 творів, в яких, з одного боку, автор продовжив традиційну тематику відомих на той час байок інших авторів, а з іншого боку, виступив як новатор, бо значно розширив тематичні обрії цього виду творів і вивів їх на самостійний жанровий шлях.

Г. Сковорода визначав байки як «мудрі іграшки, які в собі ховають силу». Він добре розумів, що тільки форма байки дозволяє авторові висловлювати і пропагувати особисті політичні, суспільні, філософські і етичні погляди.

Ідейно-тематична спрямованість байок не була дуже широкою, бо обмежувалася потребами тогочасної практичної моралі. Як і його попередники у цьому жанрі, Г. Сковорода підносили позитивні людські риси, розум, любов, дружбу, показував, що справжня людська цінність визначається не посадами, чинами, титулами, походженням, багатством, красою, одягом, тобто не зовнішніми, а внутрішніми якостями.

Найбільш цікаві байки, в яких письменник викриває негативні явища тогочасного суспільства. В першу чергу, філософ таврує згубність сластолюбства і честолюбства, нестримного прагнення до маєтків і іншого багатства, показує його безглуздість. Серед творів збірки є й такі, які спрямовані проти зажерливого і ненаситного панства і його гонитви за чинами і славою.

Філософ-байкар вважав, що відтворення істини є характерною рисою байки: «Байка тоді буває поганою, коли у підлому і смішному своєму лушпинні не має зерна істини і схожа на пустий горіх» [3].

«Харківські байки» є яскравим свідченням того, що Сковорода непогано знав українську байкарську традицію й цінував її досягнення. Серед сюжетів оброблених ним байок знаходимо ряд таких, що, безперечно, свідчать про обізнаність письменника з досвідом байкарства XVII-XVIII ст.

На особливість відображення світу у байках Сковороди дослідники звернули увагу вже давно. «Байки Сковороди не нагадують справжніх художніх байок, де центр ваги полягає в художній фабулі, байки Сковороди не визначаються своєю художньою формою, вони швидше становлять невеликі, зрозумілі для всіх трактатики на житейсько-філософські теми», – писав Д. І. Багалій. Подібну думку стверджує і О. С. Грузинський: «Сковорода досить неуважно, недбайливо поставився до форми, до формального оброблення своєї збірки...». І далі: «Здебільшого байки Сковороди це прологи, зразки, міркування з приводу».

Справді, параболічно-трактатний виклад моралі в байках не сприяв пошукам конкретних художніх образів. Уява Сковороди неначе живиться не образами навколишнього світу, а, так би мовити, вторинною сировиною – відображенням цього світу в Біблії, міфах. Різні «фігури» – емблеми та символи – для Сковороди промовляють значно більше, ніж тогочасна дійсність. У вигаданому ним «символічному світі» він шукає пояснення життя і практичну мораль [2].

Дослідження античних традицій жанру в байках Г. Сковороди пов'язане з необхідністю висвітлення питання наслідування ним класичного канону та виявлення специфічних самобутніх рис. Висновки вчених у розв'язанні цієї проблеми переважно обмежуються констатацією факту його посилянь на Езопа та використання усталених сюжетів. У цьому дослідженні з'ясування особливостей переосмислення канону античної байки Г. Сковородою здійснюється на генеалогічному рівні у рамках художньо-структурних маркерів побудови байкарського оповідання; сюжетно-тематологічних традицій порівняно зі спадщиною Езопа як умовного автора всіх творів цього жанру долітературного періоду і лексикографічного аналізу з доробком пізніших класиків жанру (Федр, Бабрій, Авіан) як авторами літературної байки [1, с. 64].

Отже, байки Г. Сковороди – своєрідне і оригінальне явище в українській літературі. Вони не тільки завершили черговий період розвитку байки, але й стали великим кроком уперед. Цей крок полягає в тому, що «Байкам харківським» зобов'язані майже всі твори цього жанру, які склали поети наступних поколінь. Отже, байкарська спадщина Г. Сковороди є однією з найважливіших сторінок творчості письменника і української літератури минулих століть.

В цих творах, які мають демократичне спрямування, знайшли своє відображення естетичні і філософські принципи, основні риси світогляду письменника і яскравий художній вияв.

Створені Г. Сковородою байки стали не тільки переламним моментом у розвитку вітчизняного байкарства як окремого жанру, дотепер невідривного від його тисячолітніх традицій, – саме їм належала вагома роль у становленні та розвитку нової української літератури

Література

1. Шевчук Т. С. Античні традиції жанру в байках Г. Сковороди. *Літературознавчі студії*. Вип. 38. 2010. С. 63–74.
2. Іваньо І. В. Жанр байки у творчості Григорія Сковороди. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20140216-zhanr-bajki-u-tvorchosti-grigoriya-skovorodi> (дата звернення: 14.11.2022).
3. Ідейна спрямованість байок Григорія Сковороди. URL: <https://ukr.school-essay.ru/idejna-spryamovanist-bajok-grigoriya-skovorodi/> (дата звернення: 14.11.2022).
4. Шевчук Т. С. Антична спадщина в художній рецепції Григорія Сковороди. URL: https://www.medievalist.org.ua/2013/01/blog-post_7591.html (дата звернення: 13.11.2022).

УДК 821.161.1-32.09"18"

ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ ІНТЕРТЕКСТУ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПОВІСТІ М. С. ЛЕСКОВА «ЗАЯЧИЙ РЕМІЗ»

Алла Рубан

*ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ruban_allochka@ukr.net*

Єгор Іноземцев

*ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
egor2014inozemtsev@gmail.com*

Актуальність. Творча спадщина Григорія Сковороди – українського філософа, поета, педагога – зазнала перепрочтінь та різноманітних втілень у доробках багатьох письменників і поетів. На особливу увагу заслуговує інтертекст його філософсько-поетичного доробку художниками слова різних поколінь та національностей.

До списку творів, де осмислюються теми та мотиви творчості Сковороди, входить повість М. Лескова «Заячий реміз».

М. С. Лесков звертається до проблеми духовного вдосконалення людини, чие головне завдання письменник бачив у самосвідомості та пов'язаному з ним самотійному приході до Бога. Лескову в даному випадку близька позиція Григорія Сковороди, також переконаного, що пошук внутрішньої людини – подія особиста. Слова філософа, винесені в епіграф повісті, перегукуються з часто цитованим Лесковим висловлюванням Сенеки: «Бог перебуває біля кожного з нас, і кожен із нас носить його у собі».